

simlediği diğer eserler bilinmemekle birlikte, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki *Şah Tahmasb Albümü*'nde yer alan dağılmış bir *Kelîle ve Dimne* nüshasına ait minyatürlerin, üslûp özelliği bakımından Ahmed Mûsâ'ya veya bir öğrencisine ait olmaları ihtimal dahilindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

I. Binyon—v.dğr., "Dust Muhammed's Account of Past and Present Painters", *Persian Miniature Painting*, London 1933, App. I, s. 184; Dust Muhammed, *A Treatise on Calligraphists and Miniaturists (Hâlât-ı Hünverân*, nşr. M. Abdullah Chaghtai), Lahore 1936, s. 22-23; Mazhar Şevket İpşiroğlu, *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları*, İstanbul 1973, s. 51, 57; Filiz Çağman—Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 13; E. Schroeder, "Ahmed Mûsâ and Shams al-Din: A Review of Fourteenth Century Painting", *AI*, VI/2 (1939), s. 113-142; R. Ettinghausen, "Persian Ascension Miniatures of the Fourteenth Century", *Accademia Nazionale de Lincei XII. Convegno, Oriente e Occidente nel Medioevo*, Rome 1957, s. 360-383; a. mlf., "On Some Mongol Miniatures", *KO*, III (1959), s. 44-65; I. Schoukine, "Les Peintures du Shah-nameh Demotte", *Arts Asiatiques*, sy. 5, Paris 1958, s. 83-96; P. P. Soucek, "Ahmad Mûsâ", *Elr.*, I, 652-653.

FİLİZ ÇAĞMAN

AHMED el-MÜCÂHİD

(أحمد المجاهد)

Ahmed Gran b. İbrâhîm el-Mücâhid
(ö. 950/1543)

Habeşistan'da

Müslümanlığın yayılmasında
büyük hizmetler gören Harar emîri.

Abad Emirliği'nin Hubat bölgesinde 1506'da doğduğu rivayet edilmektedir. Habeş kaynaklarında Gran (solak) lakabıyla anılan Ahmed el-Mücâhid, emîr olduktan sonra devlet idaresinde büyük değişiklikler yaptı ve 1527'den itibaren de Habeşistan Krallığı'na karşı cihad açtı. Kısa bir zaman içinde Zeyla'dan Massava'ya kadar bütün sahili idaresi altına alarak ülkenin büyük bir kısmına sahip oldu. Buna karşılık Portekizliler'le temas halinde bulunan Habeş Hükûmdarı Lebna Dengel (II. David), onlardan sağladığı yardımla kendi durumunu takviye edince Ahmed el-Mücâhid de Zebîd'deki Osmanlı beylerbeyisi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne müracaat etti.

Ahmed el-Mücâhid, Habeşistan'ı fetih etmek için başladığı ve 1543'e kadar sürdürdüğü mücadelede askerleri için gerekli malzemeyi göçebe Somali aşiretinden temin etti. 1530'da Fatagar ve Evfât bölgelerini, 1531'de Davaro ve Şu-

ve (Shoa) eyaletlerini, bir yıl sonra Amhare ve Lasta'yı, 1535'te de Tigre topraklarını ele geçirdi. Buralarda İslâmiyet'in siyasi bakımdan en büyük yayılışı da bu devirde oldu. Bunun üzerine Habeş kralı Portekiz'den tekrar yardım istedi ve 1541 yılında gelen 400-500 kişilik bir askerî yardımla Habeş ordusu ateşli silâh desteği de kazanmış oldu. Takviyeli Habeş kuvvetleriyle yaptığı savaşta mağlûp olan Ahmed el-Mücâhid yeniden Osmanlılar'a başvurdu. Osmanlı Devleti, Habeşistan'da kuvvet dengesinin müslümanların lehinde olmasını istediğinden, Ahmed el-Mücâhid'e Yemen'deki idarecileri vasıtasıyla silâh yardımını yaptığı gibi, hıristiyanlara karşı verdiği mücadeleyi tasvip mânâsına onu Habeş hâkimi olarak tanıdı. Kaynaklarda ona 900 tüfekçi ile on top ve bunları kullanacak usta gönderildiği kaydedilmektedir. Ahmed el-Mücâhid aldığı bu yardım sayesinde, 28 Ağustos 1542'de Habeş krallık ordusu ile Portekiz kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattı. Fakat zaferden gurura kapılarak ihtiyatsızca hareket etmeye başladı. Habeşistan'ın tamamını ele geçirmek için 21 Şubat 1543'te yaptığı ikinci savaşta yenildi ve öldürüldü. Bu mağlûbiyet Habeşistan'da İslâmiyet'in yayılışının durmasına sebep oldu. Osmanlılar ise bundan sonra bu ülke ile, burayı fethetme karar verinceye kadar (1554), bir daha ilgilenmediler.

BİBLİYOGRAFYA :

Kânunnâme, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 39^a; Wallis Budge, *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia*, London 1928, I, 328, 339-340; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti, Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 23-29; Muhammed Abdullah en-Nakire, *İntişârü'l-İslâm fi şarkî İfrîkiyye ve münâhedetü'l-Carbi leh*, Riyad 1402/1982, s. 226-239; Asa J. Davis, "The sixteenth century jihad in Ethiopia and impact on its culture", *Journal of Historical Society of Nigeria*, II/4 (1963), s. 567-592; III/1 (1964), s. 113-128; J. S. Trimmingham, "Ahmad Grâñ", *El'2* (Fr.), I, 286.

YUSUF HALAÇOĞLU

AHMED MÜNİR BAHÂEDDİN

Çörekçizâde, Koyun Halife
(ö. 1183/1769)

Osmanlı hattatı, bestekâr ve şair.

Çörekçi esnafından Mehmed Efendi'nin oğlu olduğundan Çörekçizâde, İstanbul'un kasaplık hayvan ihtiyacını karşılamakla görevli bulunduğu için de Ko-

yun Halife lakaplarıyla tanınmıştır. İstanbul'da doğdu; küçük yaşta saraya alınarak Enderun'da tahsil gördü. Önce Galata Sarayı'nda Mestçizâde Ahmed Efendi'den, daha sonra onun hocası Ebû'l-Kâsim Mehmed Râsim Efendi'den şiir, edebiyat ve diğer güzel sanatlarla beraber hat öğrenerek icâzet aldı. Saraydaki hizmetini cırağ edilerek (bk. ENDERUN) bitirdikten sonra "koyun halifelîği" ile görevlendirildi. Bu vazifede iken katıldığı Rusya seferinde, ordu İsakça'da (bugün Romanya'da) bulunduğu sırada, vefatına tarih olmak üzere söylenen "hitâm-ı a'mâl" terkininin gösterdiği 1183 yılının Muharrem ayında (Mayıs 1769) vefat etti. Müstakimzâde, *Mecmûa*'sındaki besteciler fihristinde yanlış olarak onun 1184'te vefat ettiğini kaydetmektedir.

Devrinde bestekâr ve hattat olarak şöhret kazanan Ahmed Efendi, şiirlerinde Münîr mahlasını kullanmıştır. Çeşitli yazma mecmualarda bazı şiir ve ilâhileri bulunmakla beraber bunlar müstakil bir divanda toplanmamıştır. Ayrıca güfte mecmualarında Koyun Halife adına kayıtlı bazı dinî ve din dışı bestelerine rastlanmaktaysa da bunlardan hiçbirinin notası zamanımıza ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 147^a; a.mlf., *Tuhfe*, s. 85-86; Fatîm, *Tezkire*, s. 383; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1306, s. 96; Ergun, *Antoloji*, I, 163; R. Ekrem Koçu, "Ahmed Münir Efendi, Çörekçizâde", *İstA*, I, 399.

NURİ ÖZCAN

AHMED NAİM, Babanzâde

(bk. BABANZÂDE AHMED NAİM).

AHMED NAKKÂŞ el-HİLÂTÎ

(أحمد نقاش الخياطی)

Mengüçükoğulları döneminde
yaşayan mimar

Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Mengüçükoğulları'ndan Hüsameddin Ahmed Şah b. Süleyman Şah'ın 626 (1228-29) yılında inşa ettirdiği Divriği'deki Ulucami'nin yapımında çalışmıştır. Adına, caminin doğusundaki sonradan pencere haline getirilmiş olan Şah Kapısı adlı portalin mukarnaslı bölümü ile kapı lentosu arasında kalan kısımındaki tek satırlık kitâbede rastlanmak-

tadır. Mimarlığından başka nakkaşlığı da bulunduğu ve aslen Ahlatlı (Hilâtî) olduğu yine bu kitâbeden öğrenilmektedir. Bu yapı, yine Ahlatlı olan bir başka mimarın, Hürremşah b. Mugîs'in idaresi altındaki bir sanatçılar grubu tarafından yapılmıştır. Bu ekip içinde yer alan Ahmed Nakkâş el-Hilâtî, başmimar Hürremşah'a kalfalık yapmış olmalıdır. Caminin bitişiğinde bulunan ve aynı tarihte Hüsameddin Ahmed Şah'ın eşi Melike Turhan Sultan tarafından yaptırılan Divriği Dârüşşifası'nda da aynı sanatkâr grubunun görev yaptığı bilinmekte ve kitâbelerde adına rastlanmamakla beraber, Ahmed Nakkâş el-Hilâtî'nin bu binada da çalışmış olması kuvvetle muhtemel görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 188; *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası* (haz. Yılmaz Önge v.dğr.), Ankara 1978, s. 51-53; Zeki Sönmez, *Başlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar Anadolu'daki İslâm ve Türk Devri Yapılarında Çalışan Sanatkârlar* (doktora tezi, 1981), İÜ Ed.Fak., s. 129-131.

ZEKİ SÖNMEZ

AHMED b. NASR el-HAFFÂF

(bk. EBÜ AMR el-HAFFÂF).

AHMED b. NASR el-HUZÂİ

(أحمد بن نصر الحزاعي)

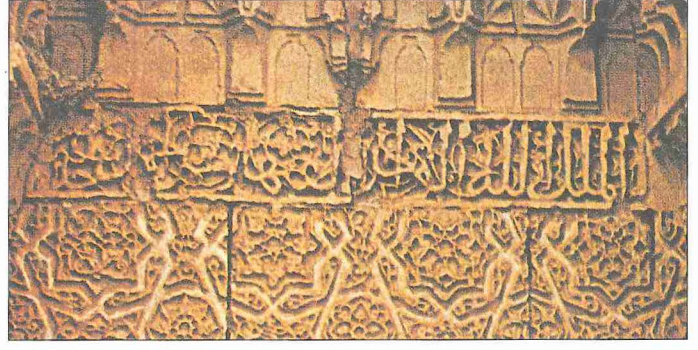
Ebû Abdillâh Ahmed b. Nasr
b. Mâlik el-Huzâî
(ö. 231/846)

Mihne* olayında Halife Vâsiğ tarafından öldürülen muhaddis.

el-Mervezî ve el-Bağdâdî nisbeleriyle de tanınır. Dedesi Mâlik, Abbâsîler'in kuruluş yıllarında devletin yönetim kadrosunda önemli görevler almıştır. Daha sonra da babası Nasr'ın benzeri görevleri üstlendiği ve hatta Bağdat'taki bir çarşının (Süveykatünnasr) onun adıyla anıldığı dikkate alınacak olursa Ahmed b. Nasr'ın tanınmış bir aileye mensup olduğu anlaşılır. Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne ve Hammâd b. Zeyd gibi meşhur muhaddislerden hadis tahsil etti. Kendisinden de Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî, Devrakî'nin oğlu Abdullah b. Ahmed, Seleme b. Şebîb gibi âlimler hadis rivayet etti. Ahmed b. Nasr'ın elinde Hüseyim b. Beşîr'in 20.000 hadis ihtiva eden bütün eserleri ile Mâlik b. Enes'ten dinlediği

önemli rivayetler bulunduğu için birçok hadis talebesi onun etrafında toplanmaktaydı.

Halife Me'mûn devrinin sonlarına doğru, Kadı Ahmed b. Ebû Duâd'ın teşir ve teşvikiyle başlatılan halku'l-Kur'an* meselesinde devrin ileri gelen âlimleri Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabule zorlandıkları, kabul etmeyenlerin ise ağır hakaret gördükleri zaman Ahmed b. Nasr bu harekete karşı çıktı. İlmî, fazileti, doğru bildiğini çekinmeden söyleyen sağlam şahsiyeti, ayrıca ailesinden gelen nüfuzu sebebiyle Bağdat halkı onun etrafında toplandı. Hatta onlarla iyi ve doğru olanı söylemek, yanlış yolda olanları uyarmak ve gerektiğinde yöneticilere karşı ayaklanmak üzere gizlice anlaştı. Halife Me'mûn ve Mu'tasım devirlerinde şiddetini biraz kaybederek devam eden mihne olayı, Vâsiğ devrinde (842-847) yeniden alevlenince, Bağdat halkı tekrar Ahmed b. Nasr'ın etrafında toplandı. İhtilâl hazırlıkları kısa zamanda tamamlanıp isyan günü kararlaştırıldı. Durumu haber alan Bağdat Valisi İshak b. İbrâhim, başta Ahmed b. Nasr olmak üzere bu hareketin öncülerini yakalayarak Sâmerâ'da bulunan halifeye gönderdi. Vâsiğ, Ahmed b. Nasr'dan, önce Kur'an-ı Kerîm hakkındaki kanaatini söylemesini istedi. Onun Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu belirtmesi üzerine âhirette Allah'ın görülüp görülmeyeceğini sordu. Ahmed b. Nasr bu konudaki hadislerin onun görüleceği doğrultusunda olduğunu misaller vererek açıkladı. Halife ise gözle görülebiilen ve mekânda yer tutan mücessem bir varlığı ilâh olarak kabul edemeyeceğini belirtti. Sonra da huzurunda bulunan fakihlerin görüşüne uyarak onu ölüm mahkûm etti. Vâsiğ, Ahmed b. Nasr'ın bunamış bir ihtiyar olduğunu ileri sürerek ölümünün geciktirilmesini arzu eder görünen Ahmed b. Ebû Duâd'ın isteğini kabul etmedi; böyle bir kâfirin vücu-

Ahmed Nakkâş el-Hilâtî'nin adının bulunduğu Divriği Ulu Camii doğu kapısı üzerindeki kitâbe

dunu ortadan kaldırmak suretiyle ilâhî mükâfata nâil olmayı umduğunu söyledi ve cellâdın yardımıyla onu öldürdü (Şâban 231/Nisan 846). Halife, Ahmed b. Nasr'ın naasını Sâmerâ'da, başını da Bağdat'ın doğu ve batı kesimlerinde teşhir ettirdi. Kulağına taktığı idam fermânında, Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabul etmediği, Allah'ı mahlûkâta benzettiği, üstelik bu günahlarından tövbe etmeye yanaşmadığı için onun kanını heder ettiğini ilân ediyordu. Kaynaklar, Ahmed b. Nasr'ın kesik başının "lâ ilâhe illallah" diyerek Kur'an okuduğunu ısrarla belirtmektedirler. Günlerce teşhir edilen kesik başı, daha sonra bir hücreye konarak üzerine çadır gerildi ve muhafaza altına alındı. Aradan beş yıl geçtikten ve halku'l-Kur'an konusundaki münakaşalar tamamen sona erdikten sonra, Halife Mütevekkil'in emriyle, Ahmed b. Nasr'ın başı hücrelerinden çıkarılarak ailesine teslim edildi (851). Naası Sâmerâ'dan getirilerek Bağdat'ın doğu tarafındaki Mâlikîyye Kabristanı'na defnedildi. Öldürüldüğü sırada saç sakalı iyice ağarmış bir ihtiyar olan Ahmed b. Nasr el-Huzâî'yi hayırla yâdeden Ahmed b. Hanbel, onun gibi canını cömertçe feda eden gönlü zengin bir başkasının zor bulunacağını söylemiştir.

Ahmed b. Nasr'ın rivayet ettiği hadislerden biri Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh*, (Ebû'l-Fazl), IX, 135-139, 190; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 173-180; *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 80-82; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 106-107; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 20-23; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 166-169; Sübkî, *Tabakât*, II, 37-54; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 303-307; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 87.

M. YAŞAR KANDEMİR

AHMED NEYLİ

(bk. NEYLİ).